

WAAR EEN WIL IS, IS EEN WEG

Afschaffen van de doorsneesystematiek: wie gaat dat betalen?

Dit position statement begint het vraagstuk van het afschaffen van de doorsneesystematiek 'aan de achterkant': vanuit een betaalbare transitie probeer ik tot een richting te komen.

Dit position statement is geschreven voor de Ronde Tafel over de toekomst van het pensioenstelsel in de Tweede Kamer op 23 november 2015.

Auteur: Jan Tamerus, werkzaam bij PGGM voor PFZW.

Afschaffen binnen de context van de uitkeringsovereenkomst is niet verstandig

Vanuit het oogpunt van een betaalbare en in tijd overzienbare transitie is het niet verstandig om de doorsneesystematiek binnen de uitkeringsovereenkomst af te schaffen.

- Er is geen geld: de dekkingsgraden van de fondsen hebben geen ruimte om de compensatielast te financieren. Indexeren zou nog veel verder uit beeld raken en directe kortingen zijn in veel gevallen het gevolg. Een no go-area wat mij betreft.
- Of het kost ten minste zo'n 25 jaar. Dat lijkt aantrekkelijk, want dan komt de financiering uit de premieruimte die ontstaat door de overstap. Maar 25 jaar is erg lang en zullen jonge instromers 25 jaar lang meer premie willen betalen dan nodig is voor hun eigen pensioenopbouw? Van zo'n overdracht willen we juist af! Ook niet aantrekkelijk dus.
- Alleen een overheidsbijdrage, direct of via fiscale maatregelen, kan soelaas bieden om de transitie evenwichtig vorm te geven en de transitieperiode realistisch kort te doen zijn. Argument: de wetgever verandert de regels en compenseert het ontstane nadeel voor de huidige actieve deelnemers.

Ook is degressieve opbouw in een uitkeringsovereenkomst complex. De opbouwstaffel hangt af van de rente, de overlevingstafel en de pensioenleeftijd. Dat vraagt zeer frequente herrekening van de staffel inclusief interne conversie. Transparantie en daarmee ook vertrouwen worden niet gediend. En, als in een uitkeringsovereenkomst de opbouw de beloning is, wat volgens mij zo is, dan is degressieve opbouw strijdig met gelijke behandeling.

Overstappen op een premieovereenkomst lijkt een aantrekkelijk alternatief te bieden

Door de afschaffing van de doorsneesystematiek te combineren met de overstap op een premieovereenkomst ontstaat wellicht een aantrekkelijk alternatief vanuit de betaalbaarheid van de transitie bezien. Het lijkt mogelijk de gecombineerde overstap ineens te maken zonder externe financiering, ook niet van de overheid. Wel is flankerende wetgeving nodig. Dit alternatief werkt als volgt.

- Op één moment wordt in één klap de doorsneesystematiek afgeschaft en de overstap gemaakt naar een premieovereenkomst met een leeftijdsonafhankelijke premie (en dus de facto degressieve opbouw).
- Het huidige aanwezige vermogen wordt naar rato van de opgebouwde aanspraken verdeeld over deelnemers en gepensioneerden. De aanspraken zijn daarmee omgezet in kapitalen. Er wordt dus geen (extern) geld bijgedaan.
- De aanspraken zijn daarbij gewaardeerd op de actuele rentetermijnstructuur op de overgangdatum. Een objectieve marktconforme verdeling dus.

- De kapitalen zijn bestemd voor een levenslang pensioen, de uitkering wordt bepaald met een projectierendement als beschreven in het beoogde wetsvoorstel Variabele pensioenuitkering (de verbeterde premieovereenkomst).
- Er wordt geen (expliciete) compensatie gegeven.

Eerste berekeningen laten zien dat deze dubbele transitie ineens bij de huidige lage rente tot een impliciete compensatie leidt, die enerzijds tot een evenwichtige herverdeling (er komt immers geen geld bij!) lijkt te leiden en anderzijds van ongeveer dezelfde orde-grootte is als een expliciete compensatie op de rentermijnstructuur. Gebruik wordt gemaakt van het feit dat FTK-aanspraken mét zekerheidsmaat uit de uitkeringsovereenkomst worden omgezet in kapitalen ten behoeve van een variabele uitkering zónder zekerheidsmaat; een omzetting die het hanteren van een (reëel) projectierendement in plaats van de risicovrije rentetermijnstructuur rechtvaardigt.

Er hoeft geen extern geld bij, ook niet van de overheid. Maar om dit alternatief te laten vliegen, is wel wetgeving noodzakelijk.

- De aanspraken mogen zonder individuele instemming worden omgezet in kapitalen; de wens om 'oud' en 'nieuw' bij elkaar te houden wordt daarmee ook gehonoreerd.
- In de premieovereenkomst mag worden gerekend met een projectierendement, ook in geval van collectieve risicodeling.
- Er komt wettelijke ruimte voor een premieovereenkomst met collectieve risicodeling met toekomstige generaties via buffers (waarnaar de SER onderzoek doet).
- De verplichtstelling aan het fonds kan ook op deze premieovereenkomst worden verkregen.

Komt de wettelijke ruimte op deze punten niet beschikbaar in de premieovereenkomst, dan is mijn inschatting dat bedrijfstakfondsen deze stap niet zetten en in de uitkeringsovereenkomst blijven. En dan kan/zal het ontbreken van de financiële middelen een showstopper zijn voor het afschaffen van de doorsneesystematiek.

Maar als de politiek bereid is de benodigde wettelijke ruimte op deze punten wel te geven, dan hoeven we ook niet tot 2020 te wachten met het afschaffen van de doorsneesystematiek. Waar een wil is, is een weg.

Toelichting op het position statement

Kijken vanuit de transitie: evenwichtige overstap noodzakelijk

Dit position statement kijkt vanuit de transitie. Een belangrijke reden om de doorsneesystematiek af te schaffen is de overdracht van jong naar oud. Het maken van de overstap naar een actuariael faire pensioenopbouw (doorsneepremie–degressieve opbouw zoals het Kabinet voorstaat) betekent dat voor elke zittende actieve, zowel de 46–plusser als de 46–minner, zijn toekomstige pensioenopbouw minder wordt t.o.v. de situatie waarin de doorsnee–opbouw zou zijn blijven gelden. Je kunt het ook omkeren: elke deelnemer heeft een impliciete claim op het pensioenfonds in de vorm van de premiesubsidie die hij heeft gegeven en nog niet heeft terug ontvangen. Het CPB raamt dit bedrag voor alle fondsen samen op ca 100 mld. Het zou overigens helpen als alle fondsen dit bedrag voor hun eigen situatie publiceren: de impliciete schuld in het systeem krijgt zo een gezicht. Voor PFZW komt de raming uit op ca 14 mld, zo'n 8 punten dekkingsgraad. Van fondsbesturen wordt verlangd de transitie evenwichtig vorm te geven. Dus moet er financiering worden gevonden voor deze compensatie. En die is er niet voldoende, tenzij de overheid bijspringt.

- Evenwichtigheid betekent dat zowel nieuwe deelnemers als bestaande deelnemers als gepensioneerden mee betalen. Maar gepensioneerden zullen stellen dat zij geen onderdeel zijn van het probleem. En zij hebben geen voordeel van het afschaffen van de doorsneesystematiek.¹ En nieuwe deelnemers/jongeren? Nieuwe deelnemers cq nieuwe opbouw profiteren wel van de transitie, omdat het contract actuariael fair wordt en de transparantie wordt vergroot. Bovendien gaat – maar dat geldt alleen in geval van de overstap leeftijdsonafhankelijke premie/degressieve opbouw – vanwege tijds/rendementsvoordeel de premie omlaag.
- Bij de meeste fondsen biedt de dekkingsgraad geen soelaas. Dus betalen gepensioneerden dan middels een directe korting op hun pensioen. In het gunstige geval schuift hun indexering nog weer jaren verder weg. Dat lijkt mij ongewenst cq is een no go–area.
- Dat betekent dat de compensatie wordt opgebracht door de actieven en de nieuwe deelnemers en de werkgevers via de premie. Deze lijn waarin de ontstane premieruimte (NB die ruimte is gekoppeld aan de overstap naar degressieve opbouw zoals het Kabinet voor staat; bij overstap op progressieve premie is die ruimte er veel minder) als financieringsbron wordt gebruikt, zit in het CPB–rapport dat laat zien dat dan een periode van ten minste 25 jaar nodig is om tot een evenwichtige transitie te komen. Dat is een lange periode waarin de twee systemen dan ook nog naast elkaar bestaan. Ook dat is geen aantrekkelijke optie, want 25 jaar is wel heel erg lang. Bovendien zal het nog een hele klus zijn om jonge deelnemers die instromen te overtuigen van het nut om 25 jaar lang een hogere premie te betalen dan nodig is voor hun eigen pensioen. Was dat niet juist een belangrijke reden voor afschaffing?!
- Bekorten van deze transitieperiode kan, als minder compensatie wordt verstrekt. Dat leidt echter direct tot minder evenwichtigheid, huidige actieve deelnemers dragen

¹ Zij hebben wel voordeel van de overstap naar een premieovereenkomst, mits 'oud' en 'nieuw' bij elkaar blijven. Dat voordeel zit in risicodeling en in een beter evenwicht tussen zekerheid en indexering.

dan zelf onevenwichtig bij door een lager pensioen dan hen in het vooruitzicht was gesteld.

- Dat betekent dat verkorting alleen kan met een overheidsbijdrage direct dan wel via fiscale maatregelen. Het argument is hier: de wetgever verandert de regels en betaalt voor het daardoor ontstane nadeel voor de huidige deelnemers.

Er is wellicht een aantrekkelijk alternatief.....

Er is wellicht een alternatief dat een overgang ineens mogelijk maakt en geen externe financiering vraagt, ook niet van de overheid. Wel is flankerende wetgeving nodig. Dat alternatief ontstaat door de afschaffing van de doorsneesystematiek te combineren met de overstap naar een premieovereenkomst. Dat alternatief – in het veld de Boeijen-variant genoemd – werkt als volgt.

- De doorsneesystematiek wordt per direct afgeschaft.
- Per direct wordt overgestapt op een premieovereenkomst met een leeftijdsonafhankelijke premie (neerkomend op degressieve pensioenopbouw). NB de premie is nu de beloning dus er is geen strijdigheid met gelijke behandeling.
- Het huidige aanwezige vermogen wordt naar rato van de aanspraken verdeeld over de deelnemers en gepensioneerden. De aanspraken zijn dan omgezet in kapitalen. Er wordt dus geen (extern) geld bijgedaan.
- De aanspraken zijn daarbij gewaardeerd op de actuele rentetermijnstructuur op de overgangdatum. Een objectieve marktconforme verdeling dus.
- Na de omzetting hebben alle deelnemers en gepensioneerden een kapitaal dat bestemd is voor een levenslang pensioen langs de route van de verbeterde premieovereenkomst als beschreven in het wetsvoorstel Variabele pensioenuitkering. De variabele uitkering wordt berekend met behulp van een projectierendement als volgt: $\text{projectierendement} = \text{perc zakwrd} \times \text{verwacht rendement op zakwrd} + (1 - \text{perc zakwrd}) \times \text{risicovrije rentetermijnstructuur (conform genoemd wetsvoorstel individuele variant)}$, min de lange termijn verwachte prijsinflatie; een reëel projectierendement dus. NB Zo'n reëel projectierendement kan nu binnen het FTK worden gehanteerd voor de premiestelling.

In dit alternatief wordt geen compensatie gegeven. Toch laten eerste berekeningen zien dat deze dubbele transitie ineens bij de huidige lage rente tot een impliciete compensatie leidt, die enerzijds tot een evenwichtige herverdeling (er komt immers geen geld bij!) lijkt te leiden en anderzijds van ongeveer dezelfde orde-grootte is als een expliciete compensatie op de rentermijnstructuur. Gebruik wordt gemaakt van het feit dat FTK-aanspraken mét zekerheidsmaat uit de uitkeringsovereenkomst worden omgezet in kapitalen ten behoeve van een variabele uitkering zónder zekerheidsmaat die het hanteren van een (reëel) projectierendement in plaats van de risicovrije rentetermijnstructuur rechtvaardigt. Het momentum is belangrijk: het gat tussen de rentetermijnstructuur en het reële projectierendement moet groot genoeg zijn voor de impliciete compensatie. In dat opzicht kan dan in positieve zin gebruik worden gemaakt van de huidige lage rente.

.....maar dat vraagt wettelijke support

Er is dus geen financiële bijdrage nodig van de overheid. Maar wel wetgeving om deze dubbele transitie zonder externe financiering mogelijk te maken en toegankelijk te doen zijn

voor de bedrijfstakpensioenfondsen. Zij moeten deze stap wel kunnen en willen maken, anders gaat dit alternatief niet vliegen. Wat is nodig?

- Fondsen moeten zonder individuele instemming van de deelnemer en gepensioneerde de aanspraken en ingegane pensioenen mogen omzetten naar kapitalen. Daarmee wordt dan ook voldaan aan de dringende wens van de fondsen om 'oud' en 'nieuw' bij elkaar te houden vanwege het grote belang voor 'de houders van de opgebouwde aanspraken': omwille van de solidariteit over de generaties en om te voorkomen dat de opgebouwde aanspraken en ingegane pensioenen verschrompelen tot een puur nominaal pensioen.
- Het projectierendement waarmee de uitkeringsstroom uit de kapitalen cq de variabele annuïteit moet worden bepaald, moet ook daadwerkelijk mogen zijn afgestemd op het verwachte rendement voor het deel van de beleggingsportefeuille dat zakelijk is belegd. In de premieovereenkomst is geen sprake meer van (nominale) zekerheid, dat rechtvaardigt dit projectierendement.
- Er komt wettelijke ruimte voor een premieovereenkomst met collectieve risicodeling tussen opeenvolgende generaties via buffers. In dit verband is de verkenning van de SER naar deze interessante maar onbekende variant van groot belang. Voor bedrijfstakpensioenfondsen is het belang van die collectieve risicodeling met toekomstige generaties groot om de waarden van waaruit zij een goed pensioen nastreven te kunnen realiseren.²
- De verplichtstelling aan het fonds kan ook op deze premieovereenkomst worden verkregen.

Komt de wettelijke ruimte op deze punten niet beschikbaar in de premieovereenkomst, dan is mijn inschatting dat de bedrijfstakfondsen deze stap niet zetten en in de uitkeringsovereenkomst blijven. En dan kan/zal het ontbreken van de financiële middelen een showstopper zijn voor het afschaffen van de doorsneesystematiek.

Maar als de politiek bereid is de benodigde wettelijke ruimte op deze punten wel te geven, dan hoeven we ook niet tot 2020 te wachten met het afschaffen van de doorsneesystematiek. Waar een wil is, is een weg.

² Zie ook Jan Tamerus, 'Gooi de bescherming van buffers niet weg', Het Financieele Dagblad, 21 oktober 2015